

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА**

Факультет філології

Кафедра української літератури

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Історія української культури: літературно-мистецький дискурс

Освітня програма Чеська мова і література

Спеціальність 035 Філологія

035.038 Слов'янські мови та літератури (переклад включно), перша – чеська
Галузь знань 03 Гуманітарні науки

Затверджено на засіданні кафедри
української літератури
Протокол №__ від “_” ____ 2022 р.

м. Івано-Франківськ – 2022

ЗМІСТ

1. Загальна інформація
2. Анотація до курсу
3. Мета та цілі курсу
4. Результати навчання (компетентності)
5. Організація навчання курсу
6. Система оцінювання курсу
7. Політика курсу
8. Рекомендована література

1. Загальна інформація	
Назва дисципліни	Історія української культури: літературно-мистецький дискурс
Рівень вищої освіти	Перший
Викладач (-і)	Голод Роман Богданович
Контактний телефон викладача	(0342)596074
E-mail викладача	roman.golod@pnu.edu.ua
Формат дисципліни	Лекції, практичні, самостійна робота
Обсяг дисципліни	Кредити ЄКТС – 3 (90 годин)
Посилання на сайт дистанційного навчання	http://www.d-learn.pu.if.ua/
Консультації	Очні консультації: 30 год. Понеділок 09.00-11.00. Кафедра української літератури, 303 ауд. Онлайн-консультації: 30 год. Розклад присутності викладача: субота з 11.00-13.00 viber (+3800679603680).
2. Анотація до курсу	
Дисципліна «Історія української культури: літературно-мистецький дискурс» вивчається студентами-бакалаврами другого курсу навчання у першому семестрі й має на меті вивчення основних періодів українського культурогенезу у зіставленні з відповідними тенденціями світового (зокрема слов'янського) культурного процесу; ознайомлення студентів із матеріальними та духовними здобутками подвижників української культури, мистецтва, літератури крізь призму світових тенденцій і національних традицій.	
3. Мета та цілі курсу	
Сформуванню системи знань про закономірності культурного процесу, культуру як специфічний та унікальний феномен людства. Розглянути історію української культури в розвитку, в єдності та суперечності різноманітних процесів і тенденцій у ній. Дати уявлення студентам про особливості культурних епох в Україні, представити типологію художніх напрямів і течій в українському мистецтві загалом і в літературі зокрема, ознайомити студентів з основними особливостями ментального та художньо-естетичного мислення українців. Зіставити ці риси з тенденціями у світовому (зокрема слов'янському) культурогенезі. Навчити здобувачів освіти розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в галузі філології та культурології, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, а саме – в діяльності, пов'язаній із аналізом, творенням і оцінюванням письмових та усних текстів різних жанрів і стилів, організацією успішної комунікації в культурологічному дискурсивному полі.	
4. Результати навчання (компетентності)	
У результаті вивчення курсу «Історія української культури: літературно-мистецький дискурс» студенти зможуть набути:	
1. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в галузях культурології, мистецтвознавства та філології у процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає комплексне застосування культурологічних, мистецтвознавчих, філологічних теорій і методів і характеризується невизначеністю умов.	
2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння фундаментальних принципів буття людини, природи, суспільства, історії української та світової (зокрема слов'янської) культури та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, освіти, науки, техніки і технологій, літератури і мистецтва.	
3. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, уміння критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати.	
4. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, до організації процесу свого навчання й	

самоосвіти, до співпраці з колегами, представниками інших культур (зокрема чеської) та релігій, прибічниками різних політичних поглядів тощо.

5. Здатність використовувати в професійній діяльності системні знання про основні періоди розвитку української літератури та мистецтва від давнини до XXI століття, про еволюцію напрямів, чільних представників та художні явища, а також про тенденції розвитку світового (зокрема чеського) та українського культурних процесів.

6. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією для розв'язання професійних завдань, застосовувати основні поняття, теорії та концепції культурології у професійній діяльності.

5. Організація навчання курсу

Обсяг курсу

Вид заняття	Загальна кількість годин
Лекції	12
Практичні заняття	18
Самостійна робота	60

Ознаки курсу

Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)	Нормативний / вибірковий
Перший	035 Філологія 035.038 Слов'янські мови та літератури (переклад включно), перша – чеська	Другий	Нормативний

Тематика курсу

Тема, план	Форма заняття	Література	Завдання, год	Вага оцінки	Термін виконання
Модуль 1. Витоки української культури та її розвиток у період княжої та литовсько-польської доби. Тема 1. Генезис української культури. Передумови розвитку української культури. План 1.Поняття «культура», походження та визначення. Основні культурологічні теорії. 2.Культура і цивілізація: співвідношення понять. 3.Форми культури і суб'єкти культурної творчості. Поняття «світова», «національна» та «етнічна» культура. Масова й елітарна культура. 4.Соціальні функції	Проблемна лекція Практичне заняття	1, 3, 8, 9, 10, 17, 19, 20, 21	Вивчити: Поняття «культура», походження та визначення. Основні культурологічні теорії. Культура і цивілізація: співвідношення понять. Форми культури і суб'єкти культурної творчості. Поняття «світова», «національна» та «етнічна» культура. Масова й елітарна культура. Соціальні функції культури. Види культурних норм та їх суспільне призначення. Мистецтво як явище культури. Поняття про етнос, народ, націю. Концепції походження слов'ян. Проблема українського та чеського етногенезів. Характеристика	5	Згідно з розкладом

культури. Види культурних норм та їх суспільне призначення. 5. Концепції походження слов'ян. Проблема українського та чеського етногенезів. 6. Характеристика основних етапів культурного розвитку України. 7. Культурно-історична своєрідність регіонів України. 8. Мова як одна з основних складових ознак етносу: проблеми походження та розвитку української та чеської мов. 9. Культура доби первісного ладу на території України.			основних етапів культурного розвитку України. Історія взаємин українського та чеського культурогенезів. Культурно-історична своєрідність регіонів України. Мова як одна з основних складових ознак етносу: проблеми походження та розвитку української та чеської мов. Культура доби первісного ладу на території України. 2 год – лекція; 2 год – практичне		
Тема 2. Передумови розвитку української культури. План 1. Слов'янський культурогенез. 2. Культура Київської Русі. 3. Вплив християнства на розвиток культурного процесу в Україні. 4. Культура Галицько-Волинського князівства. 5. Данило Галицький і його інтегрованість у культурний розвиток Європи. 6. Розвиток освіти і різних видів мистецтв.	Лекція Практичне заняття	8, 9, 10, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 27	Вивчити: Слов'янський культурогенез. Культура Київської Русі. Вплив християнства на розвиток культурного процесу в Україні. Розвиток літератури, архітектури, живопису. Культурні здобутки Галицько-Волинського князівства. Данило Галицький і його інтегрованість у культурний розвиток Європи. Розвиток освіти і різних видів мистецтв. 2 год – лекція; 2 год – практичне	5	Згідно з розкладом
Тема 3. Культурогенез на українських теренах: від античності до періоду Київської Русі. План 1. Феномен і загальна характеристика античної культури. 2. Грецька колонізація	Лекція Практичні заняття	8, 9, 10, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 27	Вивчити: Феномен і загальна характеристика античної культури. Грецька колонізація Північного Причорномор'я. Основні тенденції розвитку духовної культури греків регіону. Освіта, література, архітектура, образотворче мистецтво та скульптура.	10	Згідно з розкладом

Північного Причорномор'я. 3.Основні тенденції розвитку духовної культури греків регіону. 4.Освіта, література, архітектура, образотворче мистецтво та скульптура. 5.Філософія та релігійні вірування греків.			Філософія. Релігійне життя. 2 год – лекція; 4 год – практичні		
Модуль 2. <i>Розвиток української культури з сер. XVII ст. до поч. XXI ст.</i> Тема 1 Козаччина як явище культури. Доба бароко. План 1.Умови та загальна характеристика розвитку культури України в добу козаччини. 2.Розвиток української мови. Книгодрукування. Гуманізм у літературі. Полемічні твори. 3.Театральне та музичне мистецтво. Архітектура й образотворче мистецтво. 4.Особливості розвитку української культури другої половини XVII – кінця XVIII століття. Чеські впливи на український культурний процес. 5.Феномен українського бароко. 6.Філософія Григорія Сковороди. 7.Театральне і музичне мистецтво, література, архітектура та скульптура бароко. 8.Впливи рококо та класицизму. Образотворче, декоративне й ужиткове мистецтво.	Лекція-діалог (лекція з включенням бесіди) Практичне заняття	2, 7, 8, 9, 11, 12, 17, 18, 19, 21, 22, 27	Вивчити: Умови та загальна характеристика розвитку культури України в добу козаччини. Розвиток української мови. Книгодрукування. Освіта. Гуманізм у літературі. Полемічні твори. Театральне та музичне мистецтво. Архітектура й образотворче мистецтво. Обряди та звичаї запорізьких козаків. Філософія козацького життя. Козацька етнічна самосвідомість. Козацькі культи та цінності. Особливості розвитку української культури другої половини XVII – кінця XVIII століття. Чеські впливи на український культурний процес. Феномен українського бароко. Філософія Григорія Сковороди. Театральне і музичне мистецтво, література, архітектура та скульптура бароко. Впливи рококо та класицизму. Образотворче мистецтво. Декоративне й ужиткове мистецтво. 2 год – лекція; 2 год – практичне	5	Згідно з розкладом
Тема 2.	Лекція-	1, 2, 3, 8,	Вивчити:	10	Згідно з

Українське національно-культурне відродження (кінець XVIII – початок XX ст.). План 1.Історичні умови розвитку культури в Україні та у Чехії в кінці XVIII – XIX століттях. 2.Формування системи освіти. Внесок українських вчених у розвиток природничих і технічних наук. 3.Становлення національної літератури. 4.Філософія позитивізму в українському та чеському культурних процесах. 5.Педагогіка й освіта Розвиток живопису, архітектури, музичного мистецтва і театру. 6.Український та чеський модерн. Архітектура, живопис, література	діалог (лекція з включення м бесіди) Практичні заняття	9, 12, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 26	Історичні умови розвитку культури в Україні та у Чехії в кінці XVIII-XIX століттях. Формування системи освіти. Внесок українських вчених у розвиток природничих і технічних наук. Становлення національної літератури. Роль творчості Тараса Шевченка у становленні української культури. Філософія позитивізму та її вплив на літературу і мистецтво України та Чехії. Розвиток живопису, архітектури, музичного мистецтва і театру. Український та чеський модерн. Архітектура, живопис, література. 2 год – лекція; 4 год – практичні		розкладом
Тема 3. Культура України XX – початку XXI століть. План 1.Культура України під час боротьби за державну незалежність. 2.Трагедія української культури у період сталінізму. 3.Протиріччя культурного процесу 60-80-х рр. 4.Досягнення та проблеми культури незалежної України. 5.Культура української діаспори. Внесок представників пражської школи в розвиток української літератури. 6.Традиційна культура українського та чеського	Лекція-дискусія (лекція з включення м дискусійних питань) Практичні заняття	1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 25, 26, 27	Вивчити: Культура України під час боротьби за державну незалежність. Основні тенденції культурного розвитку в 20-ті роки. Українізація. Трагедія української культури у період сталінізму. Протиріччя культурного процесу 60-80-х рр. Досягнення та проблеми культури незалежної України. Культура української діаспори. Внесок представників пражської школи в розвиток української літератури. Традиційна культура українського народу у компаративному зіставленні з чеською культурною традицією. 2 год – лекція;	10	Згідно з розкладом

народів.			4 год – практичні		
6. Система оцінювання курсу					
Загальна система оцінювання курсу	Вид підсумкового контролю – екзамен. Максимальна оцінка за курс – 100 балів. Максимальна оцінка за поточні заняття – 50 балів (максимальна оцінка за практичні заняття – 40 балів, за контрольну роботу – 5 балів, за самостійну роботу – 5 балів). Допуск до екзамену – 27 балів за поточні заняття. Екзамен вважається складеним за умови набору на ньому не менше 23 балів. Максимальна оцінка за екзамен – 50 балів. При засвоєнні кожної теми курсу (модуля) за поточну навчальну діяльність студента виставляються оцінки за п'ятибальною шкалою з розрахунку по 5 максимальних балів за кожне практичне заняття. Мінімум позитивною оцінкою вважаються 3 бали за практичне заняття. Максимальна кількість балів, яку може набрати студент при вивченні модуля, вираховується шляхом множення максимальної кількості балів за одне практичне заняття на кількість практичних занять з додаванням балів за перевірку індивідуальної самостійної роботи студента (максимум – 5 балів) і оцінки за виконання контрольної роботи (максимум – 5 балів) і дорівнює 50 балам. Оцінювання здійснюється за національною на ECTS шкалою оцінювання на основі 100-бальної системи. (Див.: пункт „9.3. Види контролю” Положення про організацію освітнього процесу та розробку основних документів з організації освітнього процесу в ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»).				
Вимоги до письмової роботи	Студенти повинні виконати контрольну роботу, що складається з двох питань, вибраних із планів лекційних і практичних занять і спрямованих на повторення вивченого раніше матеріалу.				
Практичні заняття	Максимальна оцінка за кожне практичне заняття 5 балів. Наприкінці курсу додаємо отримані на кожному занятті оцінки і отримуємо відповідну суму балів. Додатково студенти можуть отримати максимальних 5 балів за перевірку самостійної роботи, що теж входить в поточне оцінювання.				
Умови допуску до підсумкового контролю	Мінімальна кількість балів, яку необхідно набрати студентові при вивченні курсу для отримання допуску до складання підсумкового контролю (до іспиту), вираховується шляхом множення мінімально позитивного бала за практичне заняття на кількість практичних занять (включно з контрольною роботою) і становить 27 балів.				
7. Політика курсу					
- Взаємодія всіх учасників під час вивчення курсу ґрунтується на принципах гуманізму, толерантності, плюралізму думок, взаємоповаги та самоповаги. - Середовище в аудиторії є дружнім, творчим, відкритим до конструктивної критики. - Взаємодія у групі передбачає гендерно чутливу атмосферу, а саме – є неприпустимими дискримінація за ознакою статі, прояви сексизму, гендерної нерівності. - Курс передбачає роботу у команді та індивідуальну роботу. - Усі завдання, передбачені програмою, мають бути виконані у встановлений термін. - Якщо слухач відсутній з поважної причини, він/вона надають виконані завдання під час консультації викладача. - Під час роботи над індивідуальним завданням категорично не допускається порушення академічної доброчесності: неприпустимим є плагіат та інші форми нечесної роботи. - Презентації та виступи мають бути авторськими, оригінальними.					
8. Рекомендована література					

Базова

1. Багацький В.В., Кормич Л.І. Культурологія: історія і теорія світової культури ХХ століття: Навч. посібник. – К.: Кондор, 2004.–304 с.
2. Вандич П. Ціна свободи. Історія Центрально – Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення. – Київ, 2004. – 168 с.
3. Гаврюшенко О.А., Шейко В.М., Тишевська Л.Г. Історія культури: Навч. посіб /Наук. ред. Шейко В.М.–К.: Кондор, 2004 –763 с.
4. Гучко Г. І. Феномен шістдесятництва як вияв української ідентичності [Електронний ресурс] / Г. І. Гучко // Вісник Львівського університету. Сер. : Філософські науки. – 2013. – Вип. 16. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/jpdf/Vlnu_philos_2013_16_22.pdf.
5. Дарморіз О. Феномен шістдесятників у контексті проблеми формування культурної еліти в Україні [Електронний ресурс] / О. Дарморіз, Р. Мокрик // Українознавчий альманах. – 2013. – Вип. 14. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ukralm_2013_14_21.pdf.
6. Дворнік Ф. Слов'яни в європейській історії та цивілізації / Ф. Дворнік. – К., 2005. – 494 с.
7. Зінько Ю. А., Калитко С. Л., Кравчук О. М., Поп І. І. Нариси історії Чехії : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – 464 с.
8. Історія української архітектури /Ред. В.І. Тимофієнко.–К.: Техніка, 2003.– 472 с.
9. Історія української культури. Курс лекцій / Під загальною редакцією доктора історичних наук С.О. Костишевої. – К.: НТУУ «КПІ», 2010. – С.7-27.
10. Історія української культури. У 5 томах. – Т. 1: Історія культури давнього населення України / Б. Є. Патон (голов. ред.), В. М. Даниленко (ред.). – К.: Наук. думка, 2001. – 1136 с.
11. Історія української культури: У п'яти томах. – Т. 2: Українська культура XIII - першої половини XVII століть / Б. Є. Патон (голов. ред.), В. М. Даниленко (ред.). – К.: Наук. думка, 2001. – 848 с.
12. Історія української культури: У п'яти томах. – Т. 3: Українська культура другої половини XVII-XVIII століть / Б. Є. Патон (голов. ред.), В. А. Смолій (ред.) – К.: Наук. думка, 2003. – 1246 с.
13. Історія української культури: у 5-ти т. / Б. Є. Патон (голов. ред.), В. М. Даниленко (ред.). – К.: Наук. думка, 2008. – 1007 с.
14. Історія української літератури ХХ ст. У 2-х кн.. Кн. 1. Перша пол. ХХ ст.: Підр. для студ. гуманітарних спец. вищ. закл. освіти/За ред. В.Г.Дончика.- К.: Либідь, 1998.–464 с.; Кн. 2. Друга половина ХХ ст.–К., Либідь.1998.–456 с.
15. Історія української літератури. ХХ століття. У 2 кн. Кн.1.: 1910–1930-ті роки: Навч. посібник/За ред. В.Г.Дончика.-К.: Либідь, 1993– 784 с.
16. Історія української та зарубіжної культури: Навчальний посібник /За ред. С.М.Клапчука, В.Ф.Остафійчука. –К.: Знання, 2002.–356 с.
17. Культурологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів. / Кол. Авторів; за ред.

А.Є.Конверського. – Х.: Фоліо, 2013. – 863 с.

18. Левчук Л.Т. Історія світової культури. Підручник / Л.Т. Левчук. – К.: ЦНЛ, 2017. – 400 с.
19. Ліхтей І. Між Штауфенами і Вельфами: консолідація Чеського королівства та зміцнення його міжнародного статусу за правління Пршемисла Отакара I 60 (1197–1230) : моногр. / Ігор Ліхтей. – Ужгород : Поліграфцентр “Ліра”, 2011. – 336 с.
20. Павленко С.Ф. Джерела з історії культури України: Навч. посібник. Ч. 1. / С. Ф. Павленко, М. Г. Щербак, Ю. М. Сорока, Ю. В. Булгаков. – К.: Логос, 2017. – 147 с.
21. Перегуда Є.В. Історія української культури: навчальний посібник / Є.В. Перегуда, В.Ф.Панібудьласка, А.В.Тороп, В.П.Макогон, П.О. Дьомкін, В.Ф. Деревінський, С.В. Савойська, С.В. Стеценко, В.В. Бабич, Т.В. Шевельова, П.П. Оксюковський. – К.: КНУБА, 2010. – 149 с.
22. Передерій І.Г. Історія української культури: навч. посіб. для студентів усіх напрямів підготовки денної та заочної форм навчання / І.Г.Передерій, О.В.Тєвікова, А.В.Нарадько; за ред. І.Г.Передерій. – Полтава: ПолтНТУ, 2015. – 274 с.
23. Подольська Є.А., Лихвар В.Д., Іванова К.А. Культурологія. Навчальний посібник.–К.: Центр навчальної літератури, 2003.–288 с.
24. Полікарпов В.С. Лекції з історії світової культури. Навчальний посібник. –К.: Знання, 2000.–360 с
25. Попович М. Нарис історії культури України.– К.: Артєк, 1998.–728 с.
26. Українська культура: історія і сучасність: Навч. посібник/За ред. Черепанової С.О. – Львів: Світ, 1994.–456 с.
27. Українська та зарубіжна культура. Навчальний посібник/За ред. М.М.Заковича та ін. – К. : Знання, 2000.–622 с.
28. Хоменко В.Я. Українська і світова культура: Підручник. –К.: Україна, 2003.–336 с.
29. Худанич В. І. Т. Масарик і Україна // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Серія „Історія”. – Ужгород, – 2002. – № 7.

Додаткова

1. Біганський Р., Гуменюк Є. Сторінка з історії чесько-українських зв'язків: Листи Ф.Главачека до В.Гнатюка // Радянське літературознавство. – 1971. - № 7. – С.72.
2. Гарсія Канкліні Н. Уявлена глобалізація. – Львів: Видаництво Анетти Антоненко; К.: Ніка-Центр, 2016. – 256с.
3. Гудзенко О. П. Проблема національної ідентичності у творчості письменників розстріляного відродження [Електронний ресурс] / О. П. Гудзенко // Літературознавчі студії. – 2014. – Вип. 42 (1). – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Lits_2014_42\(1\)_37.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Lits_2014_42(1)_37.pdf).
4. Історія української культури: термінологічний словник / Уклад. С.О.Костилева. – К.: НТУУ «КПІ», 2010. – 60 с.

5. Історія українського мистецтва в 6 томах. – К.: УРЕ, 1965–1967.
6. Історія української культури: у 5 томах. – К.: Наукова думка, 2001–Т.1.–1134 с., Т.2– 847 с., Т.3, 2003–1245 с.
7. Зарубіжні українці. Етнографічний довідник.–К.: Україна.– 1991.–256 с.
8. Копієвська О.Р. Трансформаційні процеси в культурі сучасної України : моногр. / О.Р. Копієвська. – К.: НАКККиМ, 2014. – 296 с.
9. Корінний М.М. Короткий термінологічний словник з української та зарубіжної культури. – К.: Україна, 2000.–184 с.
10. Кучменко Е.М. Культурологія. Історія світової культури. Навч. Посіб.- К.: ІПК ДСЗУ, -2012 р.-464 с.
11. Митці України. Енциклопедичний довідник. – К.: ІСБН, 1992.–847 с.
12. Огієнко Іван. Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу. – К.: Фірма „Довіра”, 1992.–218 с.
13. Художня культура світу: Європейський культурний регіон. Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 2001.–191 с.
14. Шумило В.П. Проблеми в індустріалізації Словаччини у 50-х роках ХХ сторіччя // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія 74-76.2004. – С.53 – 56.

15. Інформаційні ресурси (сайти)

1. <http://elib.nplu.org/object.html?id=124>.
2. <http://litopys.org.ua/krypcult>
3. <http://www.culturalstudies.in.ua>
4. <http://Uk.wikipedia>
5. <http://www.art.kiev.ua/>
6. <http://history.franko.lviv.ua>
7. <http://ukrknyga.at>.
8. <http://litopys.org.ua>
9. <http://www.history.org.ua>
10. file:///C:/Users/Roman/Downloads/eine_2017_52_10.pdf
11. https://www.saga.ua/43_articles_showarticle_723.html
12. <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/2777>

Викладач _____ Р. Б. Голод